

PROF.DR.PAJAZIT NUSHI (PRISHTINE)

FENOMENOLOGJIA E DHUNES USHTARAKE-POLICORE NE KOSOVE NE VITET 1981-1992

Në mars të vitit 1981 shqiptarët e Kosovës kërkuar në mënyrë demonstrative ndryshimin dhe konstituimin kushtetues të pavarësisë së plotë institucionale politike, ekonomike dhe sociale në Kosovë. Kërkesat e tyre u ndeshën drejtpërdrejt me dhunën ushtarake-policore. *Përcaktimi objektiv i përmbajtjes dhe i shtrirjes së kësaj dhune, i formave, i metodave, i efekteve dhe, para së gjithash, i qëllimit të kësaj dhune është objekt i këtij punimi.*

I.Dhuna ushtarake-policore në Kosovë u vendos në rrethanat e shpërthimit të lëvizjes për Republikën e Kosovës. Duke qenë një trevë e gjerë, me kompaktësi të shkallës së lartë territoriale, kombëtare dhe historike shqiptare në ish-Federatën e Jugosllavisë, Kosova ishte subjekt konstitucional i kësaj Federate, por jo në shkallë të republikës së Federatës. Kërkesa masive e shqiptarëve për individualitet të plotë politik të Kosovës, të organizuar në nivel të republikës, sikurse edhe gjashtë republikat e tjera të Federatës, u vlerësua si kërkesë kundërrevolucionare. Si kundërrevolucionare e vlerësuan atë organet e pushtetit të Krahinës së Kosovës, të Republikës së Serbisë dhe ato të RSFJ, si edhe organizatat e ish-LK të Jugosllavisë, të Kosovës të Republikës së Serbisë dhe të Federatës Jugosllave. Kryesia e RSFJ, më 1 prill të vitit 1981, shpalli gjendjen e jashtëzakonshme në Kosovë¹. Kjo nënkuptoi zbatimin e dhunës mbi subjektet që shprehën kërkesën "Kosova - Republikë". Me këtë rast organet ushtarake dhe policore të ish-Jugosllavisë morën mbi vete përgjegjësinë e ndalimit dhe të shtypjes me dhunë të kësaj kërkesë. Këto veprime bëheshin gjoja në emër të ruajtjes së kushtetueshmërisë së Federatës Jugosllave, kur dihej se kërkesa "Kosova - Republikë" parashtrohej pikërisht në bazë të Kushtetutës së ish-RFSJ. Prej momentit të shpalljes së gjendjes së jashtëzakonshme dhe të angazhimit të forcave ushtarake-policore, dhuna mori karakter të organizuar shtetëror mbi shqiptarët dhe u bë shkak për trazira më të mëdha politike në Kosovë. Masa të ngjashme u morën edhe në territoret e tjera shqiptare që gjenden jashtë Kosovës, në ish-Jugosllavi.

Gjendja e krijuar u dha shkas qarqeve shoviniste serbe të ringrejnjë dy çështje : krijimin e Serbisë unike me një shkallë të ulët të autonomitetit të Kosovës dhe të Vojvodinës² dhe ridefinimin e pozitës së serbëve në republikat e tjera të ish-Jugosllavisë. Në esencë u aktualizua aspirata për krijimin e Serbisë së Madhe. Lufta u bë e paevitueshme. Dhuna në Kosovë mori përmasa të dyfishta : dhunë gjoja në emër të mbrojtjes së kushtetueshmërisë së Federatës Jugosllave dhe dhunë për krijimin e Serbisë unike, përkatësisht të Serbisë së Madhe. Kështu, shqiptarët në njërën anë duhej të mbronin të drejtën dhe kërkesën për vetëvendosje, ndërsa nga ana tjetër duhej të bënin përpjekje për ruajtjen e asaj autonomie që gëzonin prej vitit 1974. *Praktikisht të gjithë shqiptarët e Kosovës u gjendën përballë dhunës ushtarake-policore.* Dhuna u shtri edhe te shqiptarët e viseve të tjera në ish-Jugosllavi në vitet 80 të këtij shekulli.

Subjekt dhune mbi shqiptarët ishin organet ushtarake, policore të Kosovës, të Serbisë dhe të Jugosllavisë dhe punonjësit e tyre. Ndërsa shqiptarët që ishin të organizuar në këto organe pakësoheshin vazhdimisht. Kështu, në qershor të vitit 1988 në Kosovë vepronin formacione policore etnikisht të spastruara nga shqiptarët dhe jashtë çdo kontrolli parlamentar dhe gjyqësor. 4 000 punonjës shqiptarë të policisë së Kosovës⁴ kundërshtuan angazhimin e tyre në formacionet okupuese policore serbe, të krijuara në Kosovë për nënshkrimin e shqiptarëve që kërkonin të drejtën për vetëvendosje në mënyrë demokratike. Në këto rrethana për të eliminuar faktet rreth krimeve të veta në Kosovë (vrasjet, plagosjet, rrahjet, helmimet etj.), forcat ushtarake-policore serbe pushtuan me forcë objektet, mjetet dhe dokumentacionin e policisë së Kosovës dhe dëbuan nga puna të gjithë ata që nuk ishin lojal ndaj interesave të Serbisë. Forcat policore, që shtoheshin vazhdimisht, pushtuan për nevojat e tyre edhe objekte shkollore⁵ dhe shoqërore në Kosovë. Besohet se në Kosovë ka pasur 9 000 policë më 1989, kurse më 1992 numri i tyre arriti në 40 000⁶. Sipas burimeve gjermane, "Serbia ka koncentruar në Kosovë më tepër se 100 000 trupa luftarakë, forca lëvizëse të policisë si edhe civilë serbë të armatosur e të inkuadruar në trupat e mbrojtjes territoriale". U bënë zgjerime të objekteve ushtarake dhe herë pas here marshonin nëpër rrugët e qyteteve e të fshatrave njësi të motorizuara. Kështu militarizimi serbo-malazez okupoj Kosovën. Këtë konstatim e cilësuan edhe disa studiues të jashtëm të gjendjes politike në Kosovë. Kështu, Shoqata për Popujt e Rrezikuar e Gëtingenit pohoi se "shqiptarët janë popull më i rrezikuar nga militarizimi serb"⁶. Në disa operacione të veçanta policore kundër shqiptarëve morën pjesë edhe njësi speciale policore⁷. Ndër të parët që ngritën zërin kundër kërkesës së shqiptarëve dhe filluan të shfletojnë dosjet e hershme të shumë kosovarëve shqiptarë ishin pikërisht eprorët ushtarakë dhe policorë⁸. Këta nuk kursyen as udhëheqësit e atëhershëm shqiptarë, me të cilët kishin luftuar krah për krah kundër fashizmit⁹. Qëndrimi ndaj ushtarëve shqiptarë në Ushtrinë Jugosllave filloi të ndryshojë në dëm të tyre, ngaqë eprorët ushtarakë nuk arritën të futin tek ushtarët shqiptarë ndjenjën e urrejtjes dhe të vrasjeve për qëllime të huaja. U shtua kontrolli dhe mbikqyrja ndaj tyre. U organizuan procese dhe seanca gjyqësore artificiale kundër ushtarëve shqiptarë¹⁰. Prej vitit 1982 - 1991 u vranë 66 ushtarë shqiptarë. Arsyeja e vdekjes ishte e njëjtë për të gjithë: bëri vetëvrasje. Prej prillit të vitit 1985 filloi mbikqyrja dhe kontrolli i gjyqeve të të gjitha niveleve në Kosovë nga grupe gjyqtarësh të organeve të Federatës Jugosllave dhe të atyre të Serbisë. U dëbuan nga puna 200 juristë të diplomuar shqiptarë, me përvojë relativisht të gjatë profesionale, që punonin në gjyqe nivelesh të ndryshme të Kosovës¹¹. Këta janë vetëm disa tregues që dëshmojnë se ish-Jugosllavia dhe pas vitit 1989 Serbia, *përdori dhunë kundër shqiptarëve dhe kundër kërkesave të tyre legjitime dhe demokratike*. Në fillim Serbia pushtoi organet ushtarake dhe policore dhe fill pas tyre mori në dorë organet që kishin të bënin me gjyqësi, me prokurori dhe me sistem burgjesh. Me ndryshime të këtilla në përbërjen kombëtare të këtyre organeve dhuna ushtarake-policore rritej vazhdimisht dhe realizohej në forma të ndryshme ndaj shqiptarëve.

Dhuna ushtarake-policore u organizua edhe ndaj qytetarëve shqiptarë, të cilët shprehën lirisht qëndrimet dhe bindjet e tyre politike për situatën e krijuar në Kosovë. Një dhunë e tillë ishte rrjedhojë e kallëzimeve penale kundër qytetarëve të kombësisë shqiptare. Këto të dhëna i klasifikuam sipas viteve, duke filluar nga viti 1981 - 1990 (kur Kosova kishte mëvetësi politike) edhe në paraqitjen e të dhënave statistikore. Pas vitit 1990 pushteti serb ia hoqi Kosovës edhe këtë të drejtë.

Tabela e kallëzimeve penale kundër shprehjes së lirë të mendimeve nga ana e shqiptarëve

Kryerës veprimesh	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	
Të panjohur	2	16	19	4	3	5	4	13	3	2	71
Të njohur	265	157	141	240	78	193	102	88	251	123	1701
Gjithsej	267	173	160	244	81	197	106	101	254	125	778

Intensiteti i “deliktit” politik për shprehjen e lirë të mendimit ka qenë i pranishëm vazhdimisht dhe në pikëpamje sasiore ka ndryshuar pak nga viti në vit. Rritja e intensitetit të “deliktit” politik në vitin 1989 tregon se edhe mospajtimi me kufizimin e autonomitetit të Kosovës u kualifikua nga ana e organeve ushtarake-policore dhe nga gjyqet e tyre civile “vepër” penale.

Ndërkaq, të dhënat për “vepër” penale kundër rregullimit shoqëror të ish-Jugosllavisë, të botuara në vepra statistikore të ish - Jugosllavisë i klasifikuam sipas numrit të të dënuarve politikë dhe sipas gjinisë së të dënuarve. Këto të dhëna paraqiten në tabelën e mëposhtme :

Tabela e të dhënave për të dënuarit politikë dhe struktura gjinore e tyre

Gjinia	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Femra	-	7	4	4	6	9	3	7	4	6
Meshkuj	35	277	110	170	113	160	111	106	53	45
Gjithsej	35	284	114	174	119	169	114	113	57	51

Në kuadër të dhjetëvjetëshit 1981-1990 për “delikt” politik kundër rregullimit shoqëror të ish-Jugosllavisë u dënuan 1230 qytetarë shqiptarë të të dy gjinive. Nga të dënuarit

1179, përkatësisht 96 për qind, ishin meshkuj dhe 51, përkatësisht 4 për qind, ishin femra. Këta i përkisnin moshës

18 deri mbi 60 vjeç. U dënuan me burgim të rëndë prej 1 - 2 muaj deri në 20 vjet. Vetëm 27 për qind prej tyre u dënuan

1-12 muaj burgim, kurse 73 për qind u dënuan 1-20 vjet burgim. Këta e vuajtën dënimin në burgje të Serbisë, të Maqedonisë, të Bosnjës e Hercegovinës dhe të Kosovës. Keqtrajtimi i tyre rezultoi i pabesueshëm, i parë nga pikëpamja e sjelljeve njerëzore.

Meqë dhuna në Kosovë ishte e drejtuar kundër vullnetit të lirë të shqiptarëve për vetëvendosje dhe për zhvillimin kombëtar, format e organizimit dhe të zbatimit të saj gjatë viteve 1981-1982 ishin të ngjashme me ato që ndërmarrin organet e shteteve të ndryshme militariste ndaj popullsisë të caktuara. Format e dhunës që u përdorën në Kosovë gjatë viteve 1981 - 1982 ishin: propaganda e gjerë dhe intensive në të gjitha masmediumet, nxitja e krizës së shoqërisë së ish-Jugosllavisë dhe e asaj politike dhe ekonomike, subvencionimi ideologjik, frikësimi, kërcënimi, përdhunimi, diskriminimi, gjenocidi, etnocidi dhe veprimet e drejtpërdrejta kundër paqes dhe të drejtës ndërkombëtare. Një dhunë e këtillë filloi me organizim të luftës speciale.

2. Në shkallëzimin e formave të dhunës ushtarake-police lufta speciale në Kosovë zë vendin e parë. Intensiteti i saj ka lëvizur prej atij të shkallës së lartë deri në shkallë të mesme. Lufta speciale u organizua në formën e *psikoterrorizmit*, që është formë bashkëkohore e organizimit të luftës. Psikoterrorizmi përkufizohet: “**strategji (sidomos politike), sipas së cilës kërkohet që kundërshtarin, me anë të dobësimit të ndjenjës së sigurisë dhe me anë të kërcënimeve të vazhdueshme, ta bëjë të pafuqishëm, ta rraskapisë dhe ta detyrojë të realizojë interesat e ushtruesit të pushtetit**”¹².

Vetëm prej vitit 1981-1989 u botuan rreth 800 000¹³ artikuj, deklarata, diskutime, fejtone, foto, intervista, karikatura, komente, reportazhe për shqiptarët dhe për vendin e tyre, për doket, për kulturën dhe gjuhën shqipe, për jetën familjare, për tiparet e karakterit të shqiptarëve, për zakonet e tyre etj. Por numrat tregojnë vetëm anën sasiore të këtyre botimeve. Në pjesët e publikuara nga tribuna e Shoqatës së Shkrimtarëve të Serbisë me titull “Mbi Kosovën për Kosovën” përdoren fjalët më të ulëta. Fjalët kaçakë të pagdhendur, kriminelë, spiunë etj., kishin denduri të lartë përdorimi në këtë tribunë intelektualësh serbë. U botuan edhe vargje poetike. Në njërin prej tyre thuhet: “Në ethe, në dëborë/derisa zemra ngrin/, kemi drojë/, mos në botën tjetër/ këta njerëz/ mund të na jenë fqinj/. E përditëshmja “Borba”¹⁴ shpalli si “fotografi të vitit” atë ku fotografi Mile Jelisievic kishte montuar pamjen e nënës serbe heroinë, me pushkë në dorë, me një fëmijë në grykë dhe me një tjetër të kapur për dore duke ikur prej Kosove gjoja nga torturat e shqiptarëve.

U shkruan shumë vepra publicistike për shqiptarët dhe për Shqipërinë me të dhëna të dyshimta problematike dhe me të dhëna të pavërteta, ku u cenua rëndë dinjiteti i tyre kombëtar. Të këtuila ishin publikimet: “Konfliktet në Kosovë”¹⁵, “Kundërrivolucioni në Kosovë”¹⁶, “Ditari i qëndrimit në Shqipëri”¹⁷, “Kosova e vërteta dhe iluzionet”¹⁸ etj. Ndër veprat e ashtuquajtura shkencore për shqiptarët dhe për Shqipërinë dallohen: “Libri për Kosovën”¹⁹, “Ilirët dhe shqiptarët”²⁰, “Kohë të vrazhda në Kosovë dhe Metohi”²¹ etj. Në këto botime publicistike e “shkencore” shtrembërohen faktet, sidomos për etnogjenezën shqiptare, për Lidhjen Shqiptare të Prizrenit, për Konferencën e Bujanit etj. Në disa trajtesa shkencore publicistike dhe në shtypin e përditshëm serb u bë objekt trajtimesh dhe shkrimesh shkalla e lartë e natalitetit të shqiptarëve dhe rreziku që gjoja u kërcënohej tokave serbe nga shtimi i madh i numrit të shqiptarëve. Për këtë “rrezik” zëdhënës u bënë disa akademikë edhe politikanë të lartë, ku u dalluan akademikët Macura e Qosiq, ndërsa nga politikantët S. Dolanci. Ky i fundit pohoi se “shqiptarët në vitin 2030 do të jenë kombi më i madh në Ballkan, prandaj kjo është çështje e strategjisë së zhvillimit tonë”²². E ashtuquajtura shpërngulje e serbëve dhe e malazezëve nga Kosova u bë gjithashtu objekt shkrimesh dhe porosish “shkencore” dhe politike. U pohua se nga Kosova u dëbuan “me dhunë” rreth 400 000 serbë e malazezë dhe u shqiptarizuan 320 vendbanime serbësh e malazezësh. U shkrua e pavërteta se 300 000 shqiptarë erdhën nga Shqipëria dhe jetojnë në Kosovë dhe sot kërkohet që këta t’i dëbojnë nga Kosova, pavarësisht nga deklarata zyrtare e qeverisë së Serbisë që në Kosovë jetojnë vetëm 723 persona nga Shqipëria, konstatim i Komisarariatit për emigrantë dhe u publikua te “Politika” më 29 nëntor 1981. Në këtë pikëpamje po veçojmë konstatimin e Memorandumit të Akademisë Serbe të Shkencave dhe të Arteve, ku thuhej: “Dhuna që gjatë shekujve e rralloi popullsinë serbe të Kosovës bëri që serbëve t’u vijë fundi”²³. Këto mendime gjtën

miratim pa rezervë nga ana e mentalitetit provincial të fshatarëve serbë dhe malazezë të Fushë-Kosovës, të cilët në të ashtuquajturat Mitingje të solidaritetit kërkonin flakjen e shqiptarëve përtej Bjeshkëve të Nemuna.

Prej vitit 1981 - 1989 u shënuan 12 raste²⁴ trillimesh për gjoja dhunim të të miturave serbe e malazeze nga shqiptarët. Këto nuk arritën të argumentohen, por, pavarësisht nga kjo, të rinjtë shqiptarë u dënuan me burgim prej 10-14 vjet. Edhë kur autorët serbë të këtyre dhunimeve zbuloheshin shpejt, akuza dhe dënimi i shqiptarëve nuk ndryshonte, sepse rëndësi të madhe kishte jehona e këtyre trillimeve në vend e jashtë tij për moralin e shqiptarëve, të cilët akuzoheshin në shtypin e Beogradit për "...gjenin oriental, që janë të prirur të shkatërrojnë civilizimin serb dhe ortodoks". Trillime të rënda bënë autoritetet kishtarë dhe shkencore serbe, Akademia Serbe e Shkencave dhe e Arteve dhe Kisha Pravoslave serbe sidomos pas marsit të vitit 1989, kur u miratuan amendamentet në Kushtetutën e Serbisë dhe Kosova u pushtua plotësisht. Trillimet për përdhosje të varrezave serbe e malazeze dhe të pllakave përkujtimore, gënjeshtrat për dëmtim të pasurisë së serbëve dhe të malazezëve dhe të kishave të tyre, u bënë objekt komedish, monologjesh, novelash dhe tregimesh të disa krijesve serbë dhe malazezë. Monodrama "Shoku" edhe sot ekzekutohet në disa skena teatrore të Serbisë e të Malit të Zi. E njëjta monodramë në serbishte u incizua në shirit magnetoskopik pamor dhe gjendet në shitje të lirë.

Këto janë format kryesore të psikoterrorizmit të ushtruar ndaj shqiptarëve gjatë viteve 80 të këtij shekulli. Ndaj tyre dhe ndaj subjekteve të tyre asnjë organ gjyqësor nuk ndërmori masa për ndalim dhe për pengim. Ndërkaq, mjetet e informacionit publik pushtuan pjesën më të madhe të popullsisë serbe e malazeze dhe u bënë burime të fuqishme për formim qëndrimesh negative dhe paragjykimesh ndaj shqiptarëve dhe të kaluarës e të ardhmës së tyre. Qëndrimet e këtilla, e sidomos paragjykimet e formuara për disa dhjetëra vjeçarë, do të kenë efekt negativ dhe në qëndrimin e popullit serb e malazez, të të rinjve dhe të fëmijëve të tyre ndaj shqiptarëve dhe do të pengojnë haptas dhe tinëzisht zgjidhjen e çështjes shqiptare në Kosovë dhe në treva të tjera në ish-Jugosllavinë e shpërbërë.

3. Dhuna ushtarake-policore e drejtpërdrejtë mori përmasa të mëdha dhe u shfaq në formë të privimit të shqiptarëve nga liria dhe nga siguria personale, të cenimit të integritetit fizik dhe psikik dhe të privimit të shqiptarëve nga e drejta për të jetuar. Sipas kësaj renditjeje paraqiten edhe faktet e këtyre formave të dhunës ushtarake-policore. Nga policia prej marsit 1981 deri në tetor 1989 u trajtuan 584 373 shqiptarë²⁵. Deri në fund të vitit 1992 numri i shqiptarëve që kaluan në polici ka arritur shifrën prej 900 000 vetash²⁶. Ndaj tyre u bënë keqtrajtime të ndryshme, që, sipas intensitetit, sillen prej kërcënimeve deri në rrahje të shkallës së humbjes së vetëdijes së tërësishme ose të pjesshme. Izolimi i shqiptarëve ka qenë formë e veçantë e dhunës ushtarake-policore në Kosovë, që u ushtrua që nga viti 1981, por në formë pak të njohur. Më vonë izolimi mori karakter të hapët. Në vitin 1989 rreth 237 intelektualë shqiptarë (arsimtarë, gazetarë, ekonomistë, gjyqtarë, mjekë, profesorë shkollash të mesme dhe profesorë universiteti, punëtorë publikë, udhëheqës të organizatave ekonomike) u privuar nga liria dhe u mbyllën në burgun e Leskovcit jashtë Kosovës. Këtu u rrahën deri në alivanosje që prej momentit të hyrjes në derë të madhe të burgut, u morën në pyetje deri në rraskapitje fizike dhe psikike, kaluan jetë burgu me rroba të përgjakura, të palarë, të uritur etj. Për këto keqtrajtime mësuam nga dy bo-

time të të izoluarve²⁷ që janë dëshmi trishtuese për lexuesit. Të izoluarit e pambrojtur juridikisht u vendosë: në këtë kazerëm policore prej 28 marsit 1989 dhe u liruan më 26 qershor 1989, kur, sikurse thuhet në vendimin për njërin prej tyre "... pushoi nevoja, për shkak të së cilës ndaj tij u aplikua kjo masë"²⁸.

Prej vitit 1991 dhuna policore ndaj shqiptarëve dhe kryesisht ndaj fshatarëve të Rrafshit të Dukagjinit u intensifikua me pretekstin e mbledhjes së armëve. Kjo formë e dhunës mori edhe viktimmën e parë, Adem Zeqirajn, që vdiq nga rrahjet vdekjeprurëse në stacionin policor të Brovinës (Ponoshec). Ndërkaq, prej vitit 1991 deri në mars të vitit 1993 u regjistruan 1 023 shqiptarë²⁹, të keqtrajtuar në qendra policore, që nuk kishin armë, as edhe para për t'i blerë ato. Kjo fushatë e provuar nga policia serbe, sidomos në vitet 1953 - 1956, shpejtoi procesin e shpërnguljes së shqiptarëve.

Rrahja e shqiptarëve, e fëmijëve para prindërve, e prindërve para fëmijëve, e grave dhe e pleqve në ara, në autobusë, në automjete private, në dasma, në rrugë, në vendbanime dhe në vendpune janë forma të veçanta të fenomenit të dhunës. Për këtë qëllim u organizuan ekspedita ndëshkimore policore dhe ushtarake në këto fshatra: Baliq, Brestoc, Bukosh, Komogllavë, Kosuriq, Morinë, Mushisht, Nidakoc, Pobërgjë, Pollatë, Prekaz, Shipashnicë, Tërnavë, Zhur, sikurse edhe në disa vendbanime e lagje qytetesh: Deçan, Ferizaj, Gjakovë, Gjiilan, Kaçanik, Klinë, Lipjan, Mitrovicë, Pejë, Prishtinë, Prizren, Skënderaj, Vushtri etj. Gjatë ekspeditave të këtyre u bastisën shtëpi, u keqtrajtuat anëtarët e familjeve, u dëmtuan pa dhembje orënditë e shtëpive të bastisura, u asgjësua ushqimi i përgatitur për dimër, u plaçkitën stoli femrash dhe valuta të fituara me mundim të madh.

Ekspedita policore u organizuan edhe për pushimin e institucioneve shëndetësore, arsimore, shkencore, të Radiotelevizionit, të Pallatit të Shtypit ku botohej "Rilindja". Kështu u veprua me Fakultetin e Mjekësisë, më 10 gusht 1990, kur forcat policore me tri tanke hynë në Fakultet dhe, duke thyer dyer e dritare, nxorën jashtë me dhunë mjekët shqiptarë.

Helmimi i të miturve shqiptarë prej 3 - 16 vjeç³⁰ në disa institucione parashkollore, në shkolla fillore dhe të mesme si në Deçan, në Gjakovë, në Pejë, në Podujevë, në Prishtinë etj., mbeti një aksion misterioz, që mund t'i kushtohet shërbimit sekret ushtarako-policor. U helmuan në mënyrë të organizuar 7 400 nxënës shumë prej të cilëve do të kenë pasoja të rënda në periudhën e mëvonshme të jetës.

Ndër efektet më të rënda të dhunës ushtarako-policore është privimi i shqiptarëve nga jeta. Gjatë viteve 1981 - 1992 u vranë me armë zjarri dhe vdiqën nga torturat fizike dhe psikike të ushtrisë dhe të policisë së ish-Jugosllavisë 120 shqiptarë. Shumë prej tyre u gjetën të vranë pas shpine, madje, disa besohet se u vranë me municion të ndaluar (me plumba dum-dum)³¹. Përpos këtyre të vranëve nga radhët e shqiptarëve civilë, 66 ushtarë shqiptarë u kthyen në shtëpi të vranë nga ushtarët e APJ me të njëjtin arsyetim: bëri vetëvrasje. Ky lloj sllogani ishte arsyetim për të gjithë shqiptarët e vranë në APJ.

Policia dhe ushtria e ish-Jugosllavisë plagosën me armë zjarri 616 shqiptarë. Shumë prej tyre mbetën invalidë të përjetshëm. Nga torturat policore vetëm gjatë viteve 1990-1992 u janë shkaktuar plagë të rënda trupore 3 667 shqiptarëve.

Vrasjet dhe plagosjet u bënë duke shtënë në turmë qytetarësh dhe duke vënë në shenjë individë të caktuar. Në varësi nga objektivi i gjuajtjes, u vunë re të shtëna mbi masën e qetë të shqiptarëve që merreshin me punët e tyre në pazar dhe në rrugë (rasti

i Malishevës dhe ai i Podujevës), të shtëna mbi turma nxënësish dhe prindërisht që brohoritnin "Nuk e japim Kushtetutën!" (rasti i Zhurit) dhe gjuajtje me individë të caktuar në rrugë, ku nuk ka pasur tubime qytetarësh (rasti i vrasjes së Fatmir Ukajt në Pejë, më 27 nëntor 1990). Disa nga vrasjet morën përmasa të masakrave. Vrasje të këtilla u bënë në Brestovc, në Budrigë, në Gllogovc, në Lupç, në Janjevë, në Malishevë, në Mitrovicë, në Podujevë, në Stanovc dhe në Zhur. Në këto vende masakrat u kryen kryesisht prej 27 - 30 mars 1989³². U vranë, u plagosën dhe u torturuan qytetarë nga të gjitha anët e Kosovës.

Ndër të vrarët ka pasur arsimtarë, avokatë, bujq, nxënës, studentë, zejtarë etj. Vetëm gjatë viteve 1981 - 1990 u vranë 16 të mitur që përbëjnë 22,53 për qind të të vrarëve³³, ndërsa 40 të mitur u plagosën me armë zjarri. Sikurse thuhet në dokumente³⁴, organet zyrtare, përkatësisht gjyqësore, "nuk kanë zhvilluar procedurë kundër autorëve të këtyre veprave penale", Asnjë prej ankesave që iu drejtuan organeve gjyqësore të Federatës Jugosllave dhe të Republikës së Serbisë nuk u shqyrtua. Mjetet e informacionit publik të Serbisë i justifikonin vrasjet dhe plagosjet e shqiptarëve me nevojën e masave që i ashtuquajturi "Pushtet i Shtetit-Juridik"³⁵ duhej të ndërmernte, duke i shpallur shqiptarët "terroristë". Një shtet i këtillë si për nga emri që mban, ashtu edhe nga funksioni që kryen, është një pushtet ushtarako-policor, një shtet unitarist-centralist.

4. Shqiptarët në Kosovë, sikurse thuhet me të drejtë, janë shpallur popullsi e pambrojtur nga ligji, "...jashtëkushtetuese, jashtëligjore dhe jashtëparlamentare"³⁶. Me miratimin e ligjit "Mbi veprimin e organeve republikane në rrethana të veçanta", të ligjit "Mbi ndërprerjen e punës së Kuvendit të Kosovës dhe të Këshillit Ekzekutiv të tij", të ligjit "Mbi marrëdhëniet e punës në rrethana të veçanta" dhe të ligjeve të tjera repartet ushtarake-policore të pushtetit serb pushtuan me dhunë organizatat ekonomike dhe organet gjyqësore të të gjitha institucioneve arsimore, kulturore, shken-core, informative, të enteve shëndetësore dhe të mbrojtjes sociale të popullsisë së Kosovës etj. Në bazë të ligjeve të përmendura dhe me vendosjen e dhunës ushtarake-policore serbe ndaj 460 organizatave ekonomike dhe shoqërore u dëbuan nga puna 149 punëtorë shqiptarë. Këta përbëjnë mbi 2/3 e të gjithë të zënëve me punë në organizata punëse shoqërore dhe shtetërore³⁷. U bë integrimi i dhunshëm i organizatave ekonomike të Kosovës me ato të Serbisë, që solli humbjen e *subjektivitetit ekonomik të Kosovës*. Puna në miniera, në shërbimin e PTT, në RTV e Prishtinës, në fakultetet e Universitetit të Prishtinës etj., është vënë nën mbikqyrjen e forcave ushtarake-policore. Me dëbimin e punëtorëve nga puna u dobësua fuqia ekonomike e familjeve shqiptare dhe rreth një milion shqiptarë të Kosovës ballafaqohen sot me urinë dhe me sëmundjet që vijnë prej saj. Këtyre nuk u njihet e drejta për sigurimet shëndetësore, sociale dhe për pension. 1 657 punëtorë shëndetësorë dhe të sektorit social u dëbuan nga Fakulteti i Mjekësisë. Në Klinikën e Gjinekologjisë, të Pediatrisë dhe të Kirurgjisë gati nuk ka fare mjekë shqiptarë. U shtua shkalla e vdekshmërisë së foshnjeve. Tani çdo e treta varrezë është varrezë foshnjeje. Kështu filloi të përvijojë rrugën e vet lufta biologjike kundër natalitetit shqiptar.

U pushtuan nga forcat policore objektet e shkollave të mesme dhe ato të Universitetit të Prishtinës. Shkolla shqipe kontestohet si nga pikëpamja e përmbajtjes, ashtu edhe nga pikëpamja e organizimit të punës mësimore-edukative dhe shken-core. U bënë më se 36 muaj që arsimtarët shqiptarë nuk marrin të ardhura mujore për

punën e rregullt të tyre.

Me dhunë policore ndërpreu punën RTV i Prishtinës në gjuhën shqipe qysh më 5 shtator 1990, kurse më 7 gusht 1990 u ndalua me forcë gazeta e vetme në gjuhën shqipe "Rilindja". Ndër gazetarët shqiptarë, dy u vranë nga policia sekrete e ish-Jugosllavisë, 6 u dënuan prej 1 - 15 vjet burgim, 76 të tjerëve iu bastisën shtëpitë dhe banesat, u rrahën dhe u këqtrajtuat nga policia shumë gazetarë dhe anëtarë të familjeve të tyre.

Me rrënimin e sistemit edukativo-arsimor të shqiptarëve dhe të sistemit informativ në gjuhën shqipe, ndërpreu funksionin një nga faktorët kryesorë të zhvillimit kombëtar të shqiptarëve. U ndërpre gjithashtu përhapja e së vërtetës për shqiptarët në Kosovë.

Rrënimi i sistemit ekonomik e bankar, i sistemit edukativo-arsimor, i sistemit shëndetësor, social e pensional, i sistemit informativ në gjuhën shqipe etj., nxiti procesin e shpërnguljes së shqiptarëve nga Kosova. Dhuna ushtarake detyroi shumë të rinj shqiptarë të refuzojnë thirrjet për të shërbyer në Armatën Jugosllave, kurse një numër i madh i ushtarëve shqiptarë, duke mos pranuar të luftojnë kundër kroatëve, myslimanëve dhe sllovenëve, braktisin njësitë dhe repartet e ushtrisë jugosllave. Shumë prej tyre u detyruan të largohesh nga Kosova dhe të jetojnë jashtë atdheut pa status të caktuar. Shpërngulja e shqiptarëve nga Kosova gërshetohet në të njëjtën kohë me veprime të përforcuara ligjërisht për serbizimin e Kosovës. Kështu, Kuvendi i Serbisë miratoi dokumentin me titull "Programi për realizimin e paqes, të lirisë, të barazisë, të demokracisë dhe të prosperitetit në Kosovë"³⁸. Për realizimin e këtij programi u nxorën ligje të veçanta, sipas të cilave favorizohen materialisht dhe moralisht serbët dhe malazezët që të vijnë për të jetuar në Kosovë. Ndër këto ligje ishte ai mbi kufizimin e shitblerjes së pasurisë së patundshme, ligji mbi bartjen e mjeteve monetare nga depozita e Bankës Popullore të Kosovës në depozitën e bankave të Beogradit, Ligji mbi kushtet dhe mënyrën e ndarjes së tokës bujqësore qytetarëve që dëshirojnë të jetojnë e të punojnë në territorin e Krahinës Autonome të Kosovës dhe të Metohisë etj. Bashkë me këto ligje u miratuan vendimet dhe urdhëresat e veçanta, siç janë: vendimi mbi emërtimin e ri të rrugëve, të shesheve, të shkollave dhe të qendrave të tjera kulturore të Kosovës, vendimi mbi ndryshimet dhe plotësimet e planeve urbanistike dhe mbi rregullimin hapësinor. Këto ligje, vendime dhe urdhëresa u shoqëruan me përdorimin e dhunës nga njësitë policore dhe ushtarake, që u nerrnin me forcë tokën shqiptarëve, për ngritjen e kishave, të banesave, të vendbanimeve, të fabrikave etj., për nevojat e serbëve dhe të malazezëve që do të vijnë për të jetuar në Kosovë. Të gjitha këto masa, të shoqëruara me dhunë ushtarake-policore, i detyruan rreth 500 000 shqiptarë të moshës më të re e vitale të braktisin Kosovën. Këto dëshmojnë se në Kosovën e viteve 80-90 të shek.XX po kryhet *spastrimi etnik i trojeve shqiptare dhe po bëhet ndryshimi me dhunë i përbërjes kombëtare të popullsisë së saj.*

1 Gjendja e jashtëzakonshme në Kosovë u shpall katër herë, tri herë nga Kryesia e ish-Jugosllavisë (më 1 prill 1981, më 27 shkurt 1989 dhe më 24 prill 1990) dhe një herë nga Kryesia e ish-RS (më 26 qershor 1990).

2 *Plava Knjiga* ("Libri Blu"), Beograd, 1976.

3 Amnesty International. *Yougoslavia Ethnic Albanians - Victims of torture*

and ill. treatment by police in Kosovo Province, June 1992, AI Index 48/18.

4 Konvikti i nxënësve të shkollave të mesme në Prishtinë.

5 "NIN", 7 shkurt 1993.

6 Fjala e përfaqësuesit të Shoqatës Gjermane- Shqiptare në miting.

7 Njësia speciale e Sekretariatit Federativ të Punëve të Brendshme.

8 Anëtarët e Lidhjes së Luftëtarëve nga Kosova, me vendbanim në Beograd.

9 Brajevic Petar, Gjorgjevic Dragutin, Gjakovic Spasoje, Herlevic Franjo.

10 Rasti i Paraçinit.

11 *Rrënimi i Autonomisë së Kosovës*, Shoqata e Pavarur e Juristëve të Kosovës, Prishtinë, 1992, f.89 - 113.

12 Duden, *Die Psychologie*, Bibliografisches Institut Mannheim (Wien), Zürich, Duedenverlag, 1988, f.285 - 286.

13 Rexhep Qosja, *Populli i Ndaluar*, Mega-Medium, Prishtinë, 1990, f.198.

14 "Borba", 1 shkurt 1993.

15 Spasoje Djakovic, *Sukobu u Kosovu*, Beograd, 1983.

16 Dr.Muhamed Kesetovic, *Kontrarevolucija na Kosovu*, Beograd, 1984.

17 *Dnevnik boravka u Albaniji*, Nijaz Dizdarevic, Beograd, 1988.

18 S.Hasani, *Kosovo - istina i zablude*, Zagreb, 1986.

19 Bogdan Dimitrijevic, *Knjiga o Kosovu*, SANU, Beograd, 1985.

20 *Iliri i Albanci*, SANU, Beograd, 1988.

21 Branislav Bozovic-Milorad Vavic, *Surova vremena na Kosovu i Metohiji*, Beograd, 1991.

22 S.Dolanc, *Intervista*, Lublana, oktobar 1988.

23 *Memorandum SANU*, Duga, Beograd, septembar, 1986, f.41.

24 "Rilindja", 12 shtator 1988.

25 Deklaratë e Sekretarit Krahinor të Punëve të Brendshme në Kuvendin e Kosovës.

26 *Memorandumi i KMDLNJ në Prishtinë*, Komitetit për të Drejtat e Njeriut në OKB.

27 Ibrahim Osmani-Fahri Fazliu, *Tunelet e tmerrit*, Prishtinë, 1992; K.Berisha, *Ditari i një izolanti*, Prishtinë, 1992.

28 K.Berisha, *Ditari i një izolanti*, Prishtinë, 1992.

29 Dokumentacioni i KMDLNJ.

30 *The Massive Intoxication the Albanian Children Proven to be True and deliberate*, February 20, 1993.

31 Dokumentacioni i KMDLNJ në Prishtinë.

32 Z.Separovic-E.Ademaj, *Kosovo-Zrtva*, Zagreb, 1991, f.122-123.

33 *Po aty, Vep. e për.*, f.97.

34 *Memorandumi i KMDLNJ në Prishtinë*, Komitetit për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut të OKB në Gjenevë, ("Bujku", 9 prill 1992).

35 "Borba", 1 shkurt 1993.

36 Dr.Esat Stavileci, *Rrënimi i autonomisë së Kosovës*, Shoqata e Pavarur e Juristëve të Kosovës, Prishtinë, 1992, f.43.

37 Dokumentacioni i BSPK.

38 *Sluzbeni glasnik SRS*, nr.15/90, 30 mars 1990.

